

philosophical ideas (L. Shestov, O. M. Pyatigorsky, V. V. Ilyin and V. G. Kremen) and in the works of foreign writers (A. Conan Doyle, D. R. Kipling, T. Mann).

Key words: *man, superman, personality, hero, consciousness, morality.*

УДК 130(091):316.286/473

ПРОБЛЕМА АКСІОЛОГІЧНОГО ВИМІРУ ІРОНІЇ ЯК КУЛЬТУРНОЇ УНІВЕРСАЛІЇ

С. М. ГЕЙКО, кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
ORCID 0000 0002 9086 1503

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**
E-mail: svetageiko@nubip.edu.ua

Анотація. Проаналізовані евристичні можливості філософського розуміння іронії як культурної універсалії – її сутності, специфіки та світоглядного впливу на формування соціокультурного процесу. Іронію запропоновано розглядати як фігуру тексту культури, що репрезентує підміну наявного сенсу прихованим, фіксує порушення звичного сприйняття або комунікації та спрямування на відновлення смислотворення. Трансформація його змісту в різних парадигмах культури дозволяє виявити такі фундаментальні ознаки іронічного дискурсу як рефлексивність, контрарність, аксіологічність. У статті досліджується також аксіологічний вимір іронії як культурної універсалії.

Ключові слова: культурна універсалія, іронія, іронічність, аксіологічність, рефлексивність, контрарність

Актуальність. За сучасних умов суспільного розвитку все гостріше постає питання про культуру суспільства. Приводи для цього бувають різні. Але найчастіше воно згадується у контексті зростання національної та міжнаціональної інтеграції. У зв'язку з цим можна говорити про певні елементи, які зустрічаються практично у всіх етнічних культурах і які ріднять кожну людину на Землі. Ці елементи, що є підвалинами кожної з культур, називають культурними універсаліями. Оскільки іронія виступає формою організації культурного дискурсу в різних культурних формах, репрезентує досвід людської життєдіяльності, виходячи з певних культурних настанов, то ми інтерпретуємо її як культурну універсалію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні найбільш вивченими є такі аспекти іронії, як-от історичний (Р. Габітова, П. Гайденоко, Т. Гайдукова, О. Лосєв, В. Шестаков), функціональний у сенсі домінанти художнього напрямку (Н. Берковський, В. Ванслов, І. Славов), досліджено роль іронії в художньому методі (М. Бахтін, Н. Берковський) і у структурі комічного (Ю. Борєв, Б. Дземідок,

І. Пасі, В. Пропп). Проте недостатньо вивченими залишаються ціннісний і психологічний аспекти іронії, особливості її вираження та переживання. Наразі слід згадати статті А. Вереша, Е. Кіршбаума, В. Півоева.

Метою статті є евристичні можливості філософського розуміння іронії як культурної універсалиї, дослідження аксіологічного виміру іронії.

Результати дослідження та їх обговорення. Під іронією (від грец. εἰρωνεία, букв. «удавання») у буденному сенсі розуміється насмішка, обман, облуда або зневага. На відміну від простого обману іронія постає видінням ніби у подвійній експозиції, коли твердження і заперечення, що його знімає, стають явними. Як удавання іронія двозначна, вона є зневагою під виглядом похвали або огудою під виглядом лестощів. Отже, виявляється її небайдуже ставлення до світу: іронія може змінюватися від апатії до агресивності та бунту, набуваючи тональності від веселого, доброзичливого жарту до сатири або сарказму.

Формально-логічну специфіку іронії найбільш вдало визначив О. Лосєв: «Іронія, на відміну від обману, не просто приховує істину, але й виражає її, тільки особливим, інакомовним способом. Іронія виникає тоді, коли я, бажаючи сказати «ні», кажу «так», і водночас це «так» я кажу виключно для вираження й виявлення мого щирого «ні». Уявімо собі, що тут є тільки перше: я кажу «так», а насправді думаю про себе «ні». Природно, що це буде тільки обманом, неправдою. Сутність же іронії полягає в тому, що я, говорячи «так», не приховую свого «ні», а саме виражаю, виявляю його. Моє «ні» не залишається самотійним фактом, але воно залежить від висловленого «так», потребує його, утверджує себе в ньому й без нього не має ніякого значення» [7, с. 326-327]. Іронію нерідко визначають у формальному плані як відбиття зворотного тому, що думають про предмет. Близьке до цього визначення – іронія є висловом із прихованим значенням, протилежним тому, що безпосередньо виявляється, – підтримують З. Фрейд, Б. Дземидок, В. Шестаков та інші дослідники, але під це визначення підпадають і лицемірство, і брехня, і лестощі та різні форми інакомовлення. Дж. Віко визначав іронію як неправду «у масці істини». Між тим іронія істотно відрізняється від цих явищ. Так, брехня є така неправда, яка б хотіла бути правдою, іронія ж не виявляє таких намірів. Вагомо також те, що іронія безкорислива, не приносить ніякого зиску іроністу, а брехня та лицемірство, зазвичай, корисливі. На відміну від лестощів, які мають за мету панування під виглядом покірливості, іронія не прагне до панування.

Іронія є свідченням визначеного рівня зрілості культури. Як зазначав В. Белінський, «щоб розуміти комічне, треба мати високий рівень освіченості. Арістофан був останнім великим поетом стародавньої Греції. Юрбі доступний тільки зовнішній комізм; вона не розуміє, що є крапки, де комічне сходиться із трагічним і збуджує вже не легкий і радісний, а хворобливий і гіркий сміх. ...Юрба ніколи не зрозуміє... іронії» [4, с. 48-49]. Звідси зрозуміла роль конвенціональної іронії як способу виявлення «своїх», як способу самовиправдання і самопіднесення. Водночас поява іронії свідчить про руйнування цілісності стародавньої міфологічної свідомості та постає як інструмент відновлення ціннісної картини світу, що вичерпала потенціал свого розвитку в рамках актуальної парадигми. Цю заскнілість і негнучкість добре охарактеризував О. Герцен: «Предмет, говорячи про який людина не може посміхнутися, не впадаючи у блюзнірство, не боячись докорів сумління, – фетиш, і людина не

вільна, вона придушена предметом, вона боїться змішати його з простим життям, так само, як дикий живопис і єгипетське ліплення дають неприродні пози і неприродний колорит, щоб відокремитися від зневаженого світу тілесної краси і м'яких, граціозних рухів» [6, с. 266]. Навпаки, сміх додає до «однобічної серйозності» корективи реальності, що складніше та суперечливіше застиглого міфу. В античному «сміховому» світі іронія відігравала скромну, але активну роль.

Ми розглядаємо іронічне ставлення як процес, що відбувається спочатку у свідомості суб'єкта, який іронізує (іроніка), потім об'єктивується у тих чи інших конкретних формах вираження (тут формальна сторона іронії збігається з її формою як способу) і завершується у процесі сприйняття реципієнтом (об'єкта іронії чи третьої особи). Так, племінник Рамо у Д. Дідро винайшов особливий «вигин спини», який використовував, щоб про себе кепкувати з нахаби, яким нібито захоплювався. Соціальний зміст іронії полягає в тому, що вона (на відміну від сатири) є не тільки засобом боротьби проти зашкарублого у житті, але і способом духовного саморозвитку особистості.

Іронічність завжди набуває форми ціннісного судження. Тому проблему іронії не можна розглядати поза розумінням сутності аксіологічного виміру. У первісному синкретизмі діяльність людини мала синтетичний, недиференційований характер, але поступово відбувалося роздроблення, диференціація ціннісної свідомості на ряд окремих форм – етичну, релігійну, політичну й естетичну.

Передумовою класичного розуміння іронії стає наявність у суб'єкта іронії позитивного ідеалу чи підстави, сформованого на базі ціннісноорієнтованої діяльності, а також переконаність у загальній значущості свого уявлення про «ідеал». Це положення вважається засадничим для всіх видів комічного. Слід зауважити, що цей «вихідний ідеал», під яким ми тут розуміємо ціннісний потенціал суб'єкта, не завжди буває достатньою мірою визначеним і усвідомленим. Сократ у пошуках істини нерідко спирався лише на сумнів у справедливості колишніх поглядів і впевненість в існуванні істини, що, однак, не була йому відома.

Нездійсненність певних суспільних ідеалів оцінюється в іронічній манері. Так, англійський просвітник Шефтсбері слушно зауважував, що «якщо людям заборонити серйозно говорити про деякі предмети, вони будуть говорити про них іронічно. Якщо їм узагалі заборонити говорити про такі предмети або якщо вони дійсно відчують небезпеку таких розмов, то вони стануть подвійно маскуватися, вбиратися в одяг таємничості та говорити так, що важко буде розуміти чи то пояснювати їх тим, хто схильний заподіювати їм шкоду. Дух переслідування породив дух іронії, а відсутність волі несе відповідальність за відсутність справжніх удач, за псування чи дурне уживання витонченого жарту та гумористичного умонастрою» [12, с. 282].

В ідеологічній і соціальній сферах іронія протистоїть пафосу наївності, відданості та надії. Так, сучасний американський філософ Р. Рорті пише про таку опозицію іронії наївним ліберальним сподіванням на легкі шляхи вирішення соціальних проблем.

Усвідомлення саме виступає в іронічній позиції як ціннісне судження. Тому іронію можна охарактеризувати як ціннісно навантажену рефлексію. Іронія як суб'єктивний вектор відображає дійсність, тільки відображення це специфічне. Воно не дзеркально відображає об'єкт, а освоює його, переломлює, привносячи у відображення власне ставлення, оцінку події.

Використовуючи вислів А. Оганова, іронію можна охарактеризувати як «єдність відображення дійсності та ставлення до неї суб'єкта» [8, с. 84].

Важливою властивістю іронії є рефлексивність. Поряд із пізнавально-логічною рефлексією слід говорити про ціннісну рефлексію, в іронії ці види рефлексії вступають у єдність. Філософською рефлексією дослідниця Є. Золотухіна-Аболіна називає «погляд на світ через інтереси, потреби людини». Під ціннісною рефлексією російський дослідник В. Півоев розуміє «діяльність суб'єкта з оцінювання (у єдності пізнавального та ціннісного боків) об'єктів (включаючи і самого себе), їхнього значення для задоволення соціальних потреб» [9, с. 18-21].

Рефлексія, як зазначає С. Рубінштейн, «наче призупиняє безупинний процес життя та виводить людину подумки за його межі. Людина немов займає позицію поза нею». Разом з тим іронія як спосіб відсторонення, саморефлексії є кроком до гри. Розум грає сам із собою, досліджуючи, пізнаючи себе. Потім, робить висновок С. Рубінштейн, «починається або шлях до щиросердечної спустошеності, до нігілізму..., або інший шлях – до побудови морального людського життя на новій свідомій основі. З появою рефлексії пов'язане осмислення життя» [11, с. 351-352]. У Т. Манна іронічна пародійність має функції культурної авторефлексії. Так, метою пародійності у сучасній художній культурі є створення дистанції між змістом підтексту та контекстом культури. У зверненні до мистецтва минулого покладено водночас преклоніння перед ним, перед поважними традиціями та передражнювання, глузування.

Рефлексивність пізнання полягає головним чином у використанні методу порівняння (Кант І. називав порівняння логічною рефлексією), у співвідношенні нової інформації з уже наявною та оцінюванням нової інформації у плані суспільних й особистісних ціннісних орієнтацій та потреб, у визначенні відношення нової інформації до системи понять і цінностей.

Іронія – форма інтелектуалізму, що створює значеннєву структуру трьох суперечливих і взаємодоповняльних планів, виявляючись у бімодальності та двонаправленості. Щоб вірно сприймати та тримати в межах свідомості ці виміри іронії, необхідно володіти багатим і витонченим інтелектуальним досвідом. Саме тому іронія часто має в інтелектуалів конвенціональний зміст розпізнавання «свого». Це «каміння», яким випробовують «чужого», перш ніж прийняти до свого кола. Критичне ставлення передуює засвоєнню.

Критика як прояв ціннісно-пізнавального і нормативно-регулюючого підходу до явищ навколишнього світу є загальним елементом для усіх видів комічного (хоча існує критика і поза комічним), ця критика амбівалентна, вона здійснює «зняття», у якому поєднано як заперечення, так і збереження, ствердження. Особливості іронічної критики полягають у тому, що вона, по-перше, зовні пасивна, схована, неруйнівна, але наділена великим внутрішнім потенціалом; по-друге, вона має двогострий характер, спрямований як на себе, так і на зовнішній світ, що зумовлює моральну рівновагу суб'єкта іронії; по-третє, вона є конструктивною, плідною, творчою та спонукає до вироблення нових ідеалів.

Сила й активність критики залежать від величини негативної цінності, яка, у свою чергу, формується об'єктивним фактором – дійсна невідповідність ідеалу – та суб'єктивним – величина потреби даного суб'єкта в оптимізації соціального функціонування, у подоланні застарілої ціннісної парадигми.

Абсолютизація заперечення в іронії та зведення її до аналітичного заперечення властиві обмеженому, суб'єктивному підходу, що зводить нанівець об'єктивний зміст іронії. Так, іронія у С. К'єркегора заперечує будь-який позитивний принцип, вона розкладає будь-яку точку зору, виявляючи її внутрішні протиріччя. Вилучивши заперечення з діалектичного процесу, з усіх зв'язків і показавши його «голим», «марним» і скептичним запереченням, романтики зробили іронію втіленням суб'єктивної волі, інструментом мистецького свавілля, що не бажало рахуватися з реальною дійсністю. Причину цього Н. Берковський вбачає у безперспективності ідейно-художніх пошуків німецьких романтиків: «Іронія залишалася тільки голим невдоволенням наявним станом речей, демонстрацією того, що автор знає краще, але не має сили торувати шлях до цього кращого. Суто пізнавальна мета іронії означала, що той приватний спосіб освоєння світу, який застосовується у даному творі, самим автором визнається неостаточним, але виходи за його межі також залишаються суб'єктивними та гіпотетичними» [5, с. 30]. Іронія, яка вирвалася з-під контролю розуму, здатна «спалити» усі позитивні цінності в нігілістичному запереченні, спустошити й зробити безглуздою ціннісну картину світу. Практика свідчить, що скептична іронія, іронія тотального заперечення – марна та безглузда справа, що дає сумнівне задоволення іроніку. Таку безплідність іронічного самозаперечення яскраво змалював Ш. Бодлер у «Квітах зла», де іронія виступає як джерело самокатування людини, яке завдає їй нескінченні страждання. Різноманітність типів іронії від насолоди до страждання та навіть апатії передбачає можливість їх класифікації.

Іронія поєднує логічний парадокс з емоційно-ціннісним ставленням. Зіштовхуючи розум і почуття, вона наче грає маленьку «драму» з перипетіями, розчаруванням і дізнаванням. «Герой» цієї драми переживає трагедію зруйнованих ілюзій, а глядач сприймає це як комедію, тому що бачить у більш широкому контексті перспективи здійснення ідеалу.

Переживання іронії викликане боротьбою двох почуттів – розчаруванням у можливостях віднайти ідеальну гармонію в реальній дійсності та надією на реалізацію цієї гармонії. Іронік уже звикнув до цього розчарування, покійно прийняв, принаймні зовні, поразку. Це, певною мірою, затіняє гіркотою емоційно-ціннісне ставлення до світу або до конкретного явища, однак у глибині душі він не припиняє вірити і сподіватися. Він боїться виказати свою надію, захищає, приховує її за щитом, за скептичною та негативно-нігілістичною завісою, проте за цим критичним сприйняттям завжди стоїть позитивний ідеал. У цьому плані іронію можна назвати «оптимістичним розчаруванням». Однак іронія це гра, яка моделює ситуацію, вимагаючи зберігати двоїсте відношення до того, що вона грає. Тут неприпустимо як цілком поринути у заперечення, так і окрилятися тільки надією й оптимізмом.

Вплив іронії сягає трьох сфер: емоційної (відчуження, зараження), інтелектуальної (розуміння) та естетичної (задоволення). Вони співвідносяться по-різному в окремих видах іронії, на що впливає також завдання іроніка і характер реципієнта.

Суб'єктивне психологічне відчуження пов'язане з екстравертним іронічним відношенням, що демонструє перевагу іроніка над об'єктом іронії. Ця перевага суб'єктивна і відносна, проте породжує відчуття певної дистанції і спричиняє такий зв'язок між іроніком і реципієнтом, що може викликати

почуття ущемлення, образи у реципієнта-об'єкта іронії. Подібна дистанція є необхідною, якщо не умовою художньої творчості. Це положення Д. Дідро гаряче обстоював Т. Манн, для якого іронія була важливим принципом художнього творчого методу, що сприяє формуванню відстороненої позиції автора та можливості об'єктивованого, епічного оповідання. Інтровертна спрямованість іронії навпаки знищує «епічну та загалом будь-яку ієрархічну дистанцію, що ціннісно віддаляє» [2, с. 466], знімає відчуження.

Іронія є своєрідною грою у «свого» і «чужого». Іронік відіграє роль «свого» серед «чужих», захоплюється тим, що викликає презирство і жалість. Переживання іронії пов'язане з трагікомічним уявленням про загибель і відродження естетичних цінностей, зіткнення розуму та почуттів визначає її очищувальну дію. Саме цей ефект проєктивної розрядки та катарсисного очищення сприяє тому, що іронія може суб'єктивним чином переборювати накопичену енергію спонукання до об'єктивно-практичної діяльності.

Іронія як емоційно-ціннісне відношення використовує навіювання, зараження своїм ставленням, причому найбільший вплив вона має на людей безпристрасних, яким іронія справляє інтелектуальну приємність завдяки парадоксальному і дотепному поєднанню далеких явищ. Це відзначав М. Сретенський, адже розумні люди більше схиляються до іронії, а люди фантазії – до жартівливого комізму. Здатність до іронії ґрунтується на умінні приборкати свої емоції, гальмувати їхній прояв. Як зауважував О. Потєбня, «мовчання є мистецтво не давати уявленню переходити в рух органів, чим сучасна людина оволодіває досить пізно і що зовсім неспостережне у дітей» [10, с. 112]. В останніх появу іронії пояснюють руйнуванням якихось істотних уявлень про дійсність, ідеалів, протиріччям між цими ідеалами та дійсністю, розчаруваннями. «Посмішка і сміх, – писав С. Рубінштейн, – будучи первинним вираженням – спочатку рефлексорним – елементарного задоволення, органічного благополуччя, вбирають у себе зрештою всі висоти і глибини, доступні філософії людського духу; залишаючись зовні майже тим самим, чим вони були, посмішка і сміх у процесі історичного розвитку людини здобувають усе більш глибокий і тонкий психологічний зміст» [11, с. 394].

Моральний аспект іронії охоплює, крім того, проблему відповідальності іроніка за свою оцінку. По-перше, суб'єкт іронії класичної доби є переконаним у справедливості і загальній значущості свого уявлення про «ідеал», з позицій якого він оцінює об'єкт, а отже, повинен відповідати за свою оцінку. Однак він кодує, шифрує, приховує свою оцінку за зовнішнім значенням, хоча і натякає на внутрішнє, потайне, протилежне ставлення, тобто ніби намагається уникнути відповідальності. Підтвердження цього положення знаходимо у висловлюванні Берте: «Іронія – відвага слабких». Але відвага ще раз підкреслює контрастну природу іронії, що схоплює перехід у протилежність. Сміх є одним із проявів волі, сміх допомагає перебороти параліч страху і ствердити хоча б внутрішню, суб'єктивну волю, яка вкрай важлива для творчості. Сміх має демократичну й антитоталітарну спрямованість. Завдяки своїй амбівалентності і двонаправленості він є ідеальним інструментом культуротворчості, тому що сміючись над своїми недоліками, людина очищається, звільняється від них, а сміючись над чужими, – прищеплює собі імунітет від них.

Іронія виражає незадоволеність суб'єкта застарілою системою цінностей, за відсутності можливості прямого практичного перетворення їх вона є

засобом непрямого спонукання до цих перетворень. Іронія представляє, наочно показує, викриває неспроможність претензій на позитивну цінність віджилих явищ, розвінчує їхню уявну велич, невідповідність новим сформованим умовам, тим самим обґрунтовуючи справедливість і правомірність суду над ними і повалення в Лету.

Іронія дієва у боротьбі проти усього відсталого, що пережило себе. Поки явище не вичерпало міру розвитку своїх можливостей у даній формі, іронія сприяє вирішенню незначних протиріч, допомагає позбутися ілюзій, догматизму та відсталості. Чому Христос ніколи не сміявся? Є різні відповіді на це питання. Аверінцев С. пропонує таку: сміх – це «звільнення», «вільний не потребує звільнення, звільняється той, хто ще не вільний... У точці абсолютної свободи сміх неможливий, тому що зайвий» [1, с. 9]. Досконалий Христос не мав потреби у сміхові як засобі очищення. Але людина не досконала, вона повинна бути відкритою для удосконалювання. Як підкреслював М. Бахтін, «справжня відкрита серйозність не боїться ні пародії, ні іронії, ні інших форм редукованого сміху, тому що вона відчуває свою причетність до незавершеної цілістності всього світу». І далі: «Справжній сміх, амбівалентний і універсальний, не заперечує серйозності, а очищає та заповнює її. Очищає від догматизму, однобічності, закріпленості» [3, с. 13]. Іронія історії невблаганна. «Добре сміється той, хто сміється останнім» – каже народна мудрість. Але останнього в історії немає, тому що над нами будуть сміятися й іронізувати нащадки. Нашим сучасникам легко дистанціюватися від просвітницької наївної віри у Розум, простіше усвідомлювати й іронізувати над халепами Світового Духу. Але всі альтернативи просвітницького проекту теж руйнує потік історичних подій. Сова Мінерви завжди вилітає опівночі, коли запізно щось змінювати, а отже, рефлексії, яка запізнюється з висновками, залишається лише іронізувати (у першу чергу, з себе).

Висновки та перспективи. Поняття «іронія» є полісемантичним, але різні варіанти його тлумачення припускають певні константи. Етимологічне посилення на обман не розкриває сенсу іронії, оскільки остання є не лише прихованням істини, але і специфічним способом її розкриття (О. Лосєв). Філософський зміст досліджуваного поняття дозволяють уточнити його зміст як фігуру тексту культури, що репрезентує підміну наявного сенсу прихованим (фіксує порушення звичного сприйняття або комунікації та спрямування на відновлення смислотворення). Встановлено наступні фундаментальні ознаки іронії: рефлексивність (не є складовою природної настанови свідомості, являє собою ознаку навмисного зусилля, позиції рефлексії, але водночас виявляє її обмеженість, обумовленість культурним контекстом); контрарність (свідчить про процесуальний, синтетичний характер іронії, що поєднує контекстуальні протилежності, про необхідність переходу від одного сенсу до іншого); аксіологічність (становить інтенцію людини до комунікації, у процесі якої формується оціночне судження щодо її суб'єктів).

References

1. Averyntsev, S. S. (1992). M. M. Bakhtyn kak fylosof [Bakhtin as a philosopher]. Moscow, Russia: Science, 256.
2. Bakhtyn, M. M. (1975). Voprosi lyteraturi y estetyky: Yssledovanyia raznikh let [Questions of literature and aesthetics: studies of different years]. Moscow, Russia: Imaginative literature, 502.

3. Bakhtyn, M. M. (1965). Tvorchestvo Fransua Rable y narodnaia kultura srednevekovia y Rennessansa. [Creativity Francois Rabelais and folk culture of the Middle Ages and the Renaissance]. Moscow, Russia: Imaginative literature, 527.
4. Belynskiy, V. H. (1981). Russkaia lyteratura v 1843 godu. Sobranie sochyneni [Russian literature in 1843. Collected Works]. Moscow, Russia: Imaginative literature, 7 (9), 7-58.
5. Berkovskiy, N. Ya. (1973). Romantizm v Hermanyy [Romanticism in Germany]. Moscow, Russia: Imaginative literature, 567.
6. Hertsen, A. Y. (1955). Pysma yz Frantsyy y Ytalyy. Sobranie sochyneni [Letters from France and Italy. Collected Works]. Moscow, Russia: Publishing house AN USSR, 5 (30), 245-302.
7. Losev A. F., Shestakov, V. P. (1965). Ystoryia estetycheskykh katehoryi [History of aesthetic categories]. Moscow, Russia: Art, 374.
8. Ohanov, A. A. (1978). Teoryia otrazheniya y yskusstvo [Theory of Reflection and Art]. Moscow, Russia: Art, 133.
9. Pyvov, V. M. (1981). Yronyko-tsennostnaia refleksyia y samovospytanye [Ironical value reflection and self-education]. Petrozavodsk, Russia: 18-21.
10. Potebnia, A. A. (1976). Estetyka y poetyka [Aesthetics and Poetics]. Moscow, Russia: Art, 614.
11. Rubynshtein, S. L. (1973). Problemi obshchei psykholohyy [Problems of general psychology]. Moscow, Russia: Pedagogy, 423.
12. Sheftsbery. (1975). Estetycheskye opyty [Aesthetic experiences]. Moscow, Russia: Art, 543.

ПРОБЛЕМА АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ ИРОНИИ КАК КУЛЬТУРНОЙ УНИВЕРСАЛИИ

С. Н. Гейко

Аннотация. Проанализированы эвристические возможности философского понимания иронии как культурной универсалии – её сущность, специфика и мировоззренческое влияние на формирование социокультурного процесса. Иронию предложено рассматривать как фигуру текста культуры, представляющую подмену имеющегося смысла потаённым, фиксирующую нарушения обычного восприятия или коммуникации и указывающую направление на восстановление смыслообразования. Трансформация содержания данного понятия в разных парадигмах культуры позволяет выявить такие фундаментальные признаки иронического дискурса как рефлексивность, контрарность, аксиологичность. В статье исследуется также аксиологическое измерение иронии как культурной универсалии.

Ключевые слова: культурная универсалия, ирония, ироничность, аксиологичность, рефлексивность, контрарность

THE AXIOLOGICAL DIMENSION OF IRONY AS CULTURAL UNIVERSAL TERM

S. Geiko

Abstract. The article is devoted to the opportunities of philosophical understanding of irony as a cultural universal term. The irony category is proposed to

review as cultural context figure, representing the substitution of existing sense by hidden one, and fixing the interruption of common perception or communication and intention to sense creation renewal. The transformation of sense in different cultural paradigms allows revealing of such fundamental features of ironical discourse as reflectivity, contrariety, axiology. The article is devoted also to axiological dimension of irony as cultural universal term.

Keywords: *cultural universal term, irony, reflectivity, contrariety, axiology*

УДК 1:304.44

РЕМІНІСЦЕНЦІЯ МІСЬКОГО КОДУ У ТРАНСФОРМАЦІЯХ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Т. М. МИСЮРА, кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології,
ORCID 2102 1409 1612 0106

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Анотація. *Стаття присвячена аналізу урбаністичного середовища. Розглядає новоєвропейські конотації у культурному бутті західного міста. Наскільки міське населення зростає, – чисельно, за простором, значенням і життєвим змістом – настільки й слабшає його безпосередня внутрішня єдність; одночасно з цим індивід отримує свободу діяльності більшою мірою, ніж її давала первинна ревнива замкненість, і стає своєрідним і винятковим, чому сприяє розподіл праці у групі, що розрослася.*

Ключові слова: *міська культура, міщанин, торгівля, економія як добродієність, квінтесенція світогляду*

Актуальність. Середньовічна цивілізація Заходу не створює підстав для формування міської культури. Місто неначе не існує для християнства. А християнин не орієнтується у реальній топографії міста, тому що блукає у пошуках «божого граду» (Блаженний Августин).

Як справедливо зазначає В. Зомбарт, перші середньовічні міста залишаються великими селами. Тобто йдеться спочатку про кількісне збільшення цієї форми поселення. Але якісний стрибок стає можливим не за збільшення кількості будинків або населення протоміст, основою для виникнення нового міста західного типу стає прогрес у розподілі праці.

Аналіз досліджень і публікацій. Обґрунтування процесу творення міст як наслідку розподілу праці містяться у роботах К. Маркса, М. Вебера, Г. Зіммеля. Зомбарт В. аналізує – капіталістичне підприємництво, рушієм якого є буржуазна особистість, представлена двома протилежними початками – підприємницьким духом і міщанським духом. Дослідженню античного грецького полісу присвячено роботи Ю. В. Андреева. Ястребицкая А. Л. розглядає середньовічне місто як економічний, адміністративний, соціальний та культурний феномен.